

Бескућници у Србији данас

Проф. Др Мирјана Бобић

- Бескућници су људи без крова над главом, без посла и извора прихода, “жртве” прекретница у животу као: развод, болести, миграције, насиље у породици, старење, пад друштвене солидарности.
- Бескућништво је резултат опадања заштитне улоге примарних група, породице.
- Бескућништво често обухвата и читаве породице
- Статус бескућника је, по правилу, резервисан за кориснике прихватилишта, свратишта, сигурних кућа итд, у Србији као и у свету.

- *Људи нас третирају, што је стварно срамота, као да смо најгори људи, који немају кров над главом...“ „Не могу ти људи овде бити лопови или нешто (мисли на лица из прихватилишта - прим М.Б.), или ти који су већ на улици, без ништа. Неће тај човек, не знам, да нападне, пресретне на улици жену са торбом хране. Не. Баш зато је у том парку, он не уме да се снађе. Онај који краде, он живи лепо. Њему не треба ништа. Ту је прича завршена. Да је неко од ових људи крао или био способан, рођен за то, он никада не би био овде“ (Жарковић, Петровић и Тимотијевић, 2012:31).*

- Прича о уласку у бескућништво:

„...радио је 22 године као транспортни радник у једном друштвеном предузећу и остао без посла као технолошки вишак. Потом је радио само за дневнице. Није ожењен, живео је са братом у стану њихових родитеља, који је брат откупио, а потом му је брат дао рок од три месеца да изађе из стана, након чега је живео на улици 7 до 8 година“ (Жарковић, Петровић, Тимотијевић, 2012:34).

Испитаник даље прича да је он сам понудио брату да откупи стан, јер брат има породицу, док он нема никога. Испитаник има два рођена брата и сестру, али од њих не очекује (од брата, пре свега) помоћ. Док је живео на улици, радећи за дневнице, остао је без докумената, због чега је притваран у Падинској скели. Има проблем да извади нова документа. Случај је индикативан и за слабе социјалне мреже ових лица.

Два циља студије:

- 1) да скрене пажњу јавности на феномен бескућништва (визибилizација),
- 2) сензибилизација друштвених актера: шире јавности, медија, НВО, приватног сектора, а посебно доносиоца одлука и креатора јавних политика, да би се сви заједно активирали како у решавању њихових проблема, тако, и још више, у превенцији.

- Основни методи - статистички и социолошки, а као допунски приступ коришћена је секундарна анализа емпиријских истраживања.
- Мултидисциплинарна студија – Б. су „вишкови популације“, односно жртве испадања из друштва читавих генерација, слојева, друштвених група, тзв. „губитници у транзицији“ у условима неолибералног капитализма у ПСТ.
- Проактиван приступ

- Први пут се региструју примарни бескућници у Попису 2011.
- Под *примарним бескућницима* се у Попису 2011. подразумевају лица без сталне или привремене адресе становања, која живе на улици, у парковима, под мостовима и сл.
- Секундарни - дефинисани као лица која живе у објектима настањеним из нужде, као што су шупе, бараке, приколице, вагони, подруми, шатори, шлепови, односно картонска и нехигијенска насеља

- Бројност ове популације:
- Примарни: 445 (начин пописивања)
- Секундарни: 17.842, тј. за 17,54% мање у односу на 2002.

• Проблеми дефинисања и процена обима бескућништва у Европској унији

- FEANTSA (Европска федерација националних организација које раде са бескућницима) формирала је 1991. Европску опсерваторију за прикупљање података и унапређење знања о бескућницима у државама чланицама ЕУ.
- Успостављена је јединствена типологија бескућништва и друштвене искључености – *European Typology of Homelessness (ETHOS)*

- Стамбена димензија – основна али посматрана вишедимензионално - физичко, законско и социјално значење (Авратов, D., 1995, 1996, 2002, 2013, Јовичић, 2011, Жарковић, Петровић и Тимотијевић, 2012):
  1. без крова над главом (примарни бескућници, лица која бораве у јавном простору);
  2. без куће (лица на привременом смештају, као што су: жене жртве насиља, стари, имигранти итд.);
  3. несигурно становање (краткотрајни боравак код пријатеља, рођака, нелегално становање, или под претњом исељења);
  4. неадекватно становање (у објектима који не одговарају стандардима квалитетног становања, нехигијенска насеља, пренасељени објекти итд.).

- Бескућништво јесте, по мишљењу бројних аутора, начин (пасивне) адаптације на сплет неповољних догађаја и животног тока, односно оно је више последица преклапања већег броја неповољних исхода, а мање резултат погрешних, личних избора.
- Држава благостања и социјална конструкција проблема/феномена.

- Истраживања показују да иако постоје различити начини правно-политичког, националног, локалног третмана ових лица, у суштини, њима је свима заједничко да, независно од државе у којој живе, улице и јавног простора на коме обитавају, **сви имају исти доживљај бескућништва**, тако да им је свакодневица осиромашена и сведена на балансирање између задовољавања својих егзистенцијалних потреба (хигијене, крова над главом, хране, одеће, обуће итд.) и повратка у друштво (Јовичић, 2010:36)

- У ЕУ, бескућништво потиче од ре-комбинације фактора који воде социјалној изолацији индивидуа и друштвених група (Avramov, 2006):
  - незапосленост, нерегулисан статус (имигранти, азиланти, илегални боравци, лица без држављанства);
  - болесна стања, сметње у свакодневном функционисању, ниско образовање, одсуство квалификација;
  - једнородитељска или сложена домаћинства са само једним приходом, са претежно младим или старим члановима;
  - растућа стара популација

- Према подацима Европске опсерваторије, 1999. године на простору ЕУ- 15 милиона људи живело је у неадекватним стамбеним условима, односно у подстандардним и неадекватним становима;
  - 1,6 милиона је сваке године било подвргнуто процедурама избацивања из станова, односно под претњом уласка у бескућништво,
  - 400 000 их је годишње на тај начин и доспело на улицу;
  - 1,8 милиона је било корисника јавних, односно сервиса на добровољној основи;
  - око 2,7 милиона се кретало од пријатеља и рођака до подстанарских соба и прихватних станица, и назад (Harvey, V., 1999).

- Укупно око 3 милиона у ЕУ, највише у Немачкој, Француској и Великој Британији.
- Попис у Португалији, на пример, не препознаје као бескућника особу која живи у шахту, кућици од лифта или контејнеру, већ као лице у неконвенционалном смештају, док се то у Шведској квалификује као неадекватно становање (Аврамов, 2002).

- Друштвени контекст Србије и УЗРОЦИ БЕСКУЋНИШТВА:
  - Трансформација становања, приватизације становања, опадања станоградње,
  - редуковање, па и нестајања система социјалног становања из социјализма,
  - пораст цене станова, односно успостављања високих, тржишних цена станова у периоду постсоцијализма,
  - увођења хипотеке и одузимања станова услед неплаћених кредитних задужења и неплаћених трошкова становања,
  - затим висока незапосленост, учесталих губитака посла;
  - пораста породичне нестабилности, развода, насиља у породици и сл.
  - психијатријски поремећаји, болести зависности, алкохолизам, наркоманија, коцка + криминално п.

- **Три веома широке и хетерогене групе становника:**

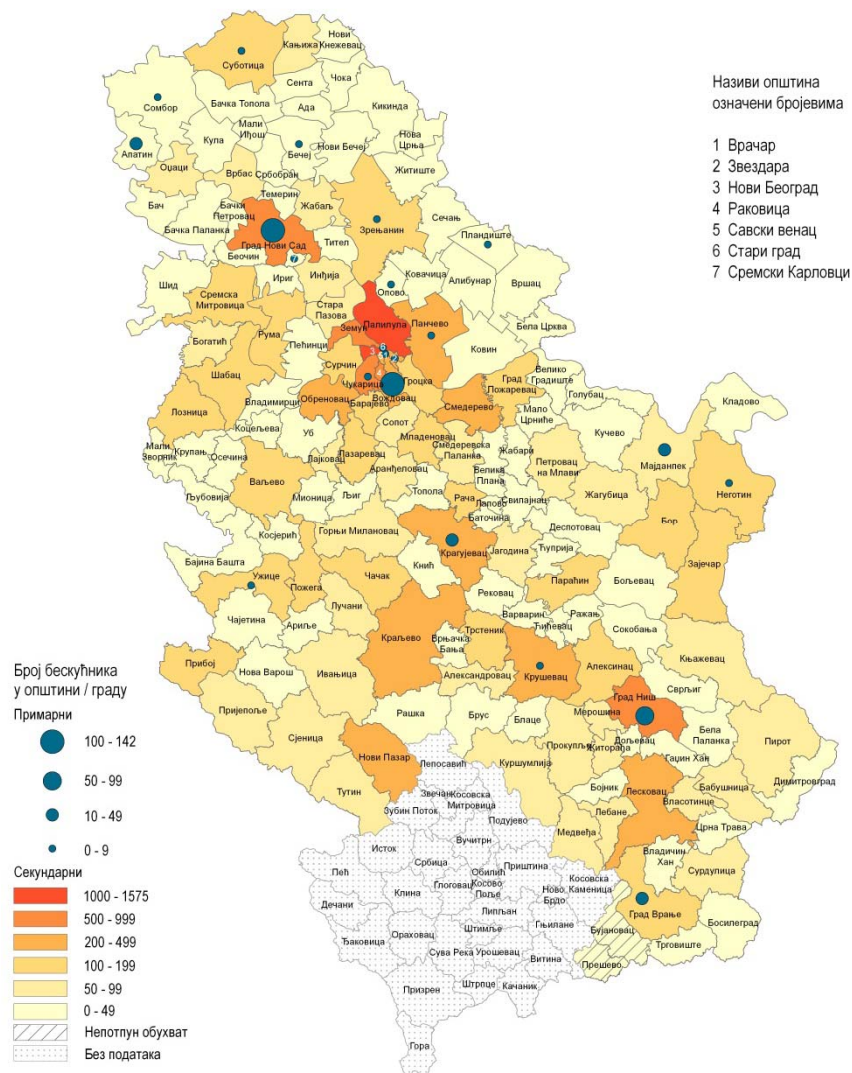
- 1) Сиромашни, затим бројне групе домаћинстава и лица без приступа тржишту станова, а посебно социјалном становању, и тзв. депривирана лица и друштвене групе;
- 2) веома хетерогена имигрантска популација од почетка 1990-их до данас (војни бескућници, породице војних лица из бивших југословенских република, породице палих бораца из ратова у окружењу током 1990-их), затим избеглице (из Хрватске и Босне и Херцеговине), ИРЛ (са Косова и Метохије), као и најновије струје повратника из ЕУ, по основу Споразума о реадмисији;
- 3) ромска етничка група.

- У Београду регистровано је 29 сламова и 64 насеља тог типа, тј. без хигијенских стандарда.
- У категорији неадекватног становања је и преко 15% стално настањених станова који су пренатрпани (испод 10 m² по члану домаћинства), 12% станова није саграђено од чврстог материјала, од којих 25% нема канализацију, и исто толико станова нема комуналну инфраструктуру (Жарковић, Петровић и Тимотијевић, 2012).

- У категорији секундарних бескућника најбројнији су Роми, у око 700 подстандардних и нехигијенских насеља у Србији (од чега 137 у Београду) (Јакшић и Башић, 2005);
- Две трећине ромских насеља у Србији је пренатрпано, безусловно, без струје, воде, канализације, становници немају приступ здравственим и социјалним услугама. Већина повратника по основу реадмисије су такође Роми, који се често придружују својим сународницима у овим насељима.
- Избеглице (66 408), ИРЛ (209 112), повратници по основу реадмисије (КИРС, 2012, Бобић и Бабовић, 2013).

Карта 1. Примарни и секундарни бескућници, Србија, по градовима и општинама, по попису 2011.

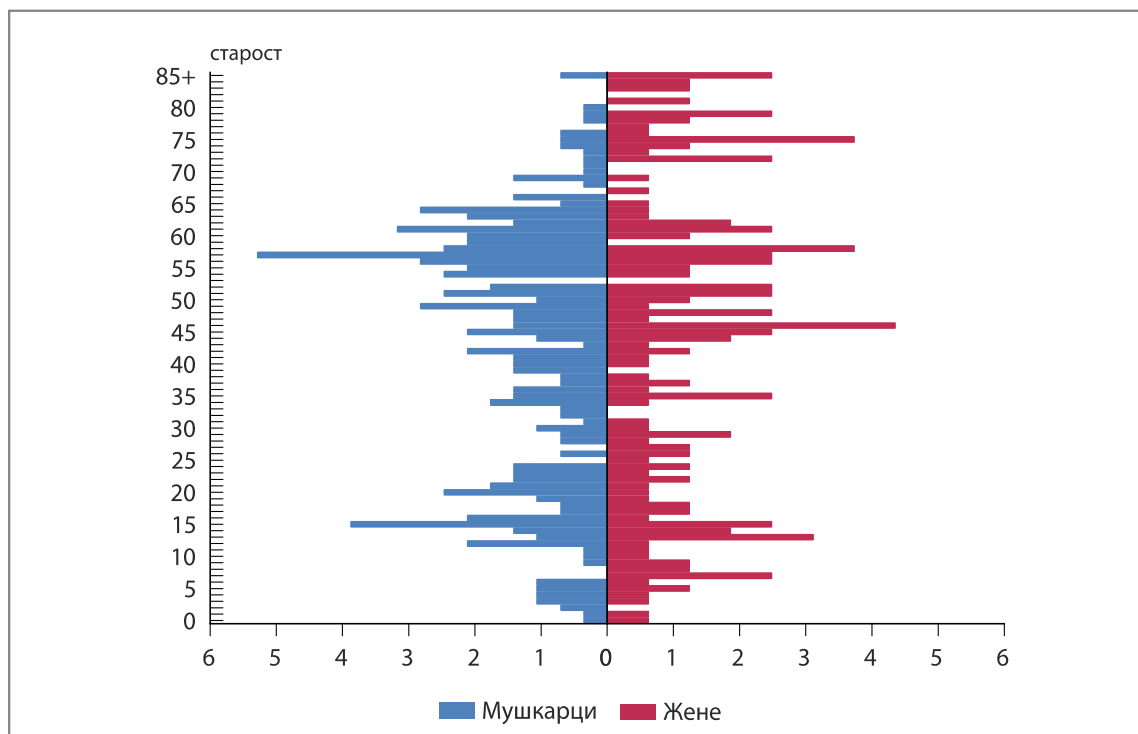
Територијални распоред

- Претежно у градовима, Београд, Нови Сад и Ниш.
- Примарни: свега 3 у осталим насељима
- Секундарни: 63% у градовима, најмање на југу и истоку, највише у Београду. У Н.Београду, Палилули, Чукарици и Земуну (1/5 свих)

Старосно полна структура

- Примарни: најбројније мушко, старије средовечно (55-59 и 60-64), самци, $\frac{1}{4}$ на улици више од 10 година
- Сваки 10-ти је 65+, са вишком жена.

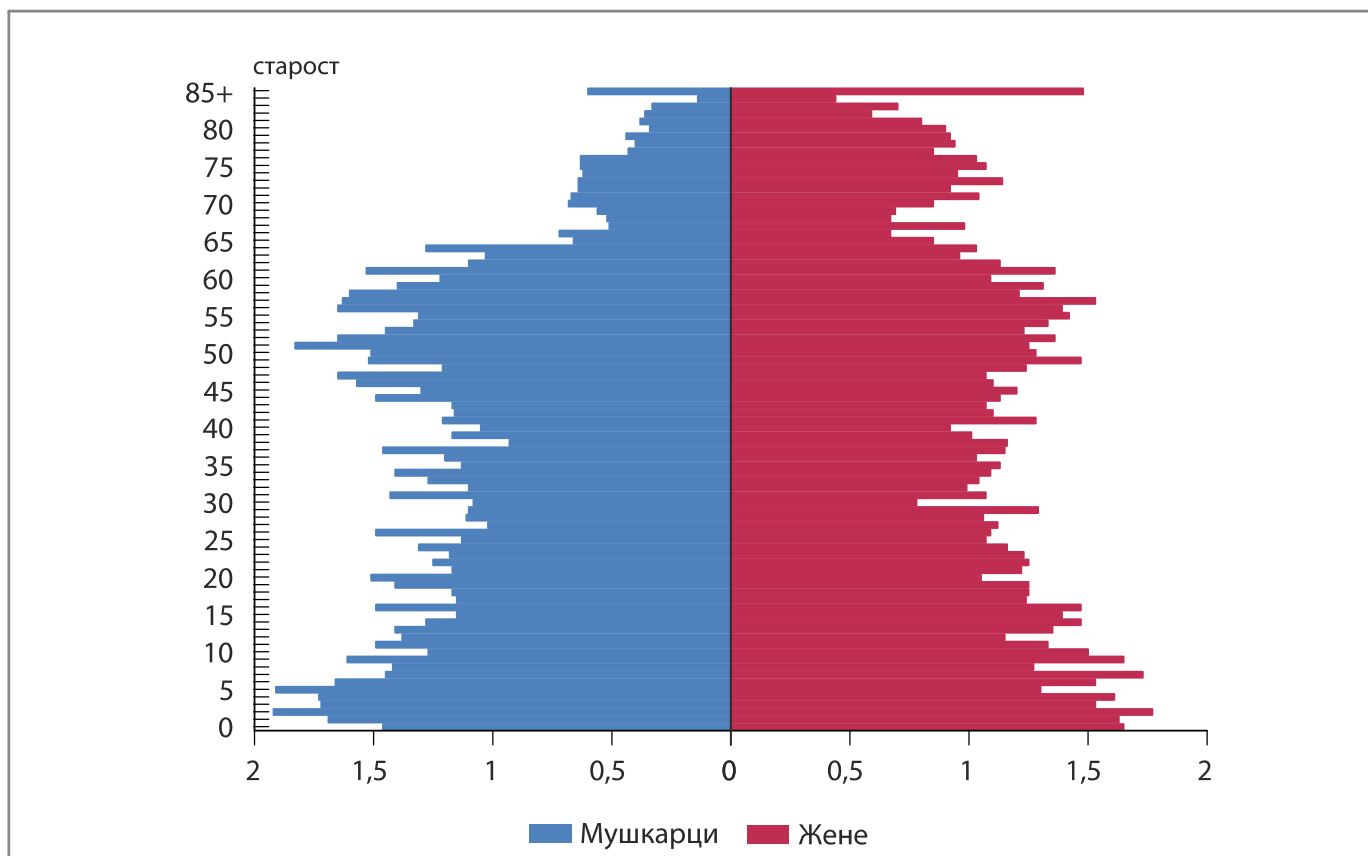
Примарни бескућници према старости и полу, Република Србија, 2011

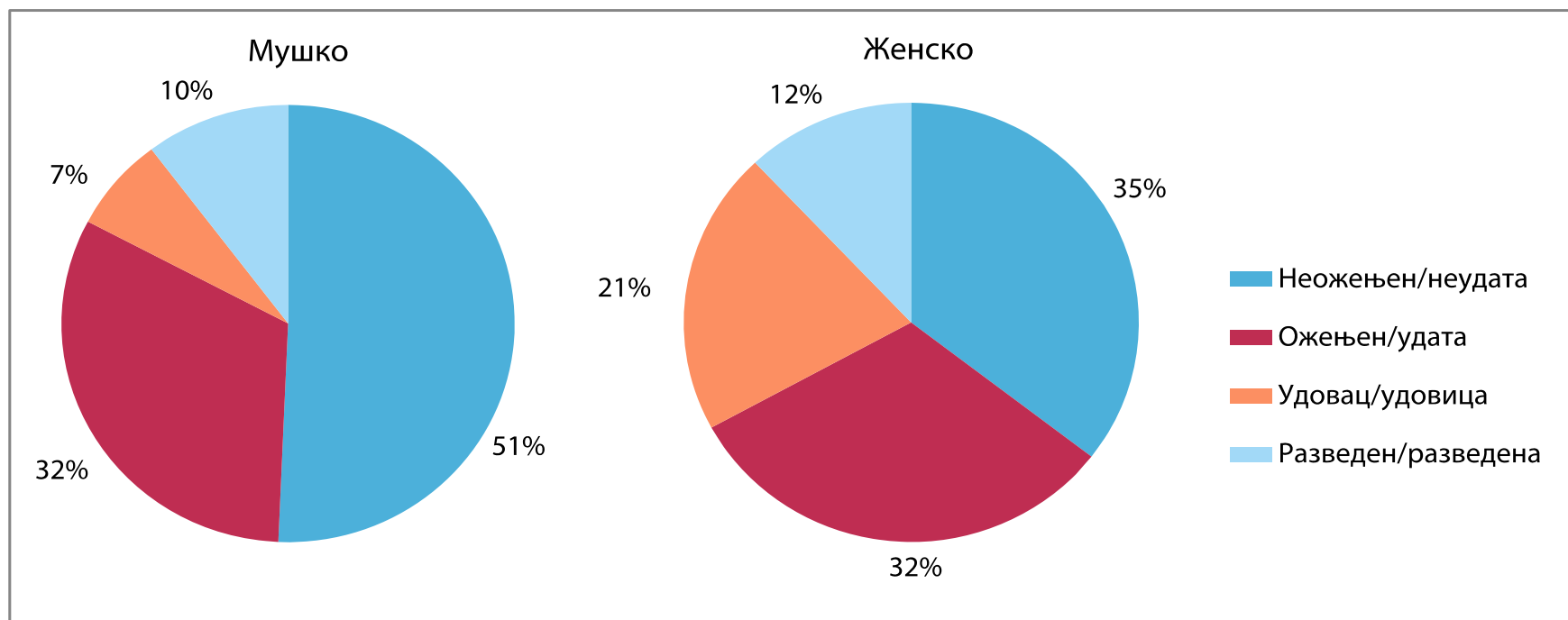

- Секундарни: старосно полна пирамида је стационарног типа, са широм основицом и ужим врхом.
- Најбројније најмлађе кохорте (0-14) 23%.
- Свака пета особа 45-59г (21%), а 11% је старијих од 70.
- Полни састав уједначен, али у старости више жена (преко 70 г, 14,6% жена према 8% мушкараца)

Секундарни бескућници према старости и полу у Републици Србији, Попис 2011.

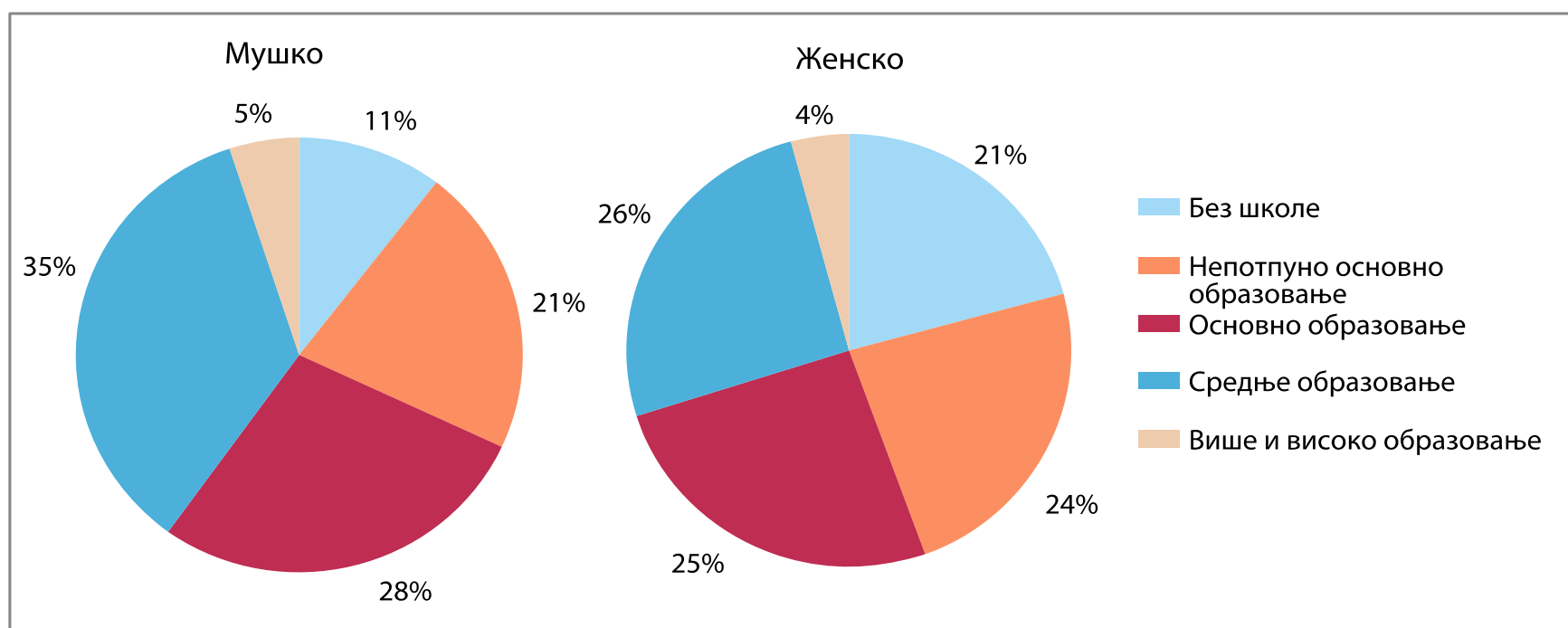

Секундарни бескућници, стари 15 и више г., према законском брачном стању и полу, Србија, 2011.

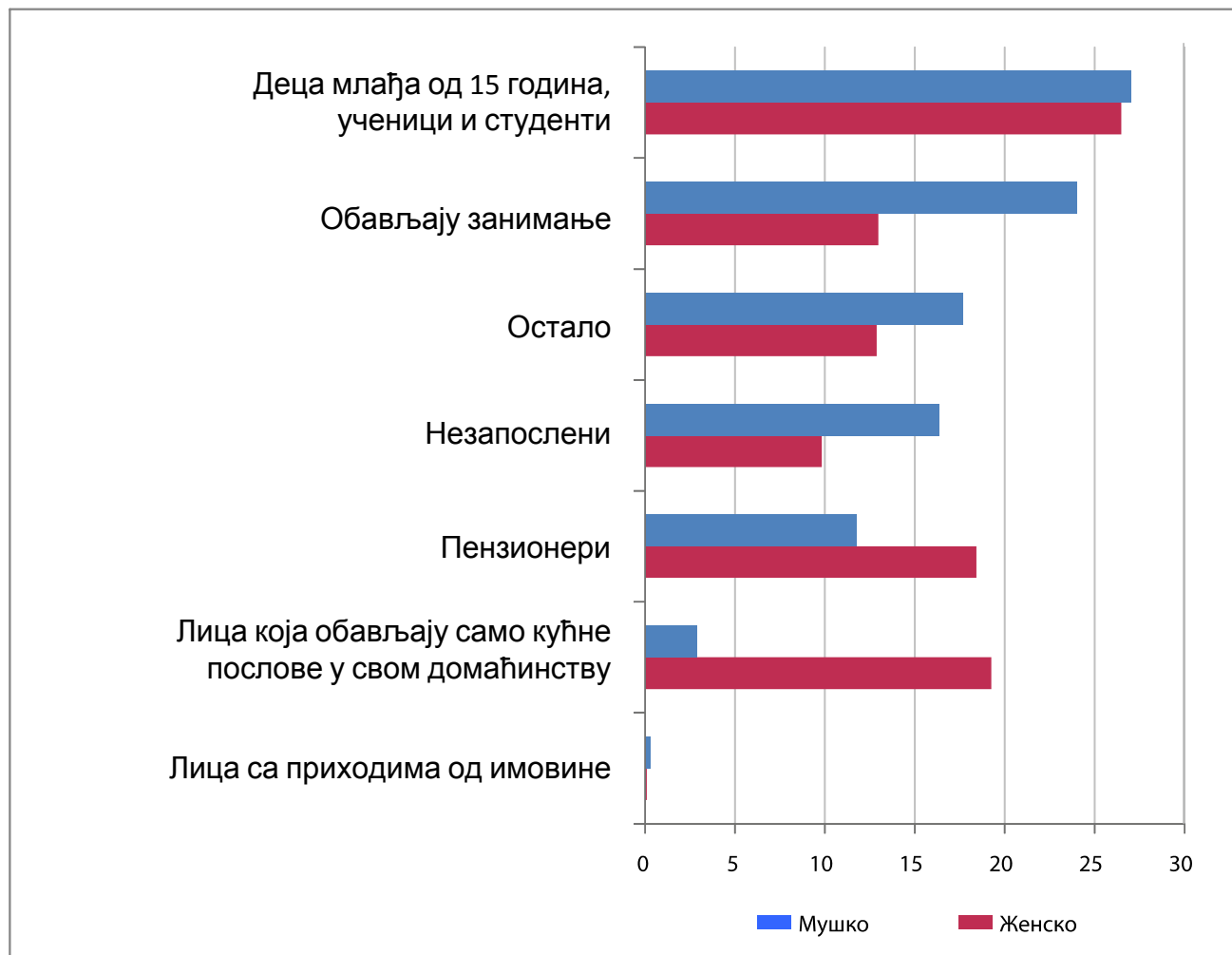

Образовна структура секундарних бескућника, старих 15 и више г., по полу, Србија, 2011.

Секундарни бескућници, према економској активности и полу, Србија, 2011. (%)

Према изворима средстава за живот, Србија, 2011.

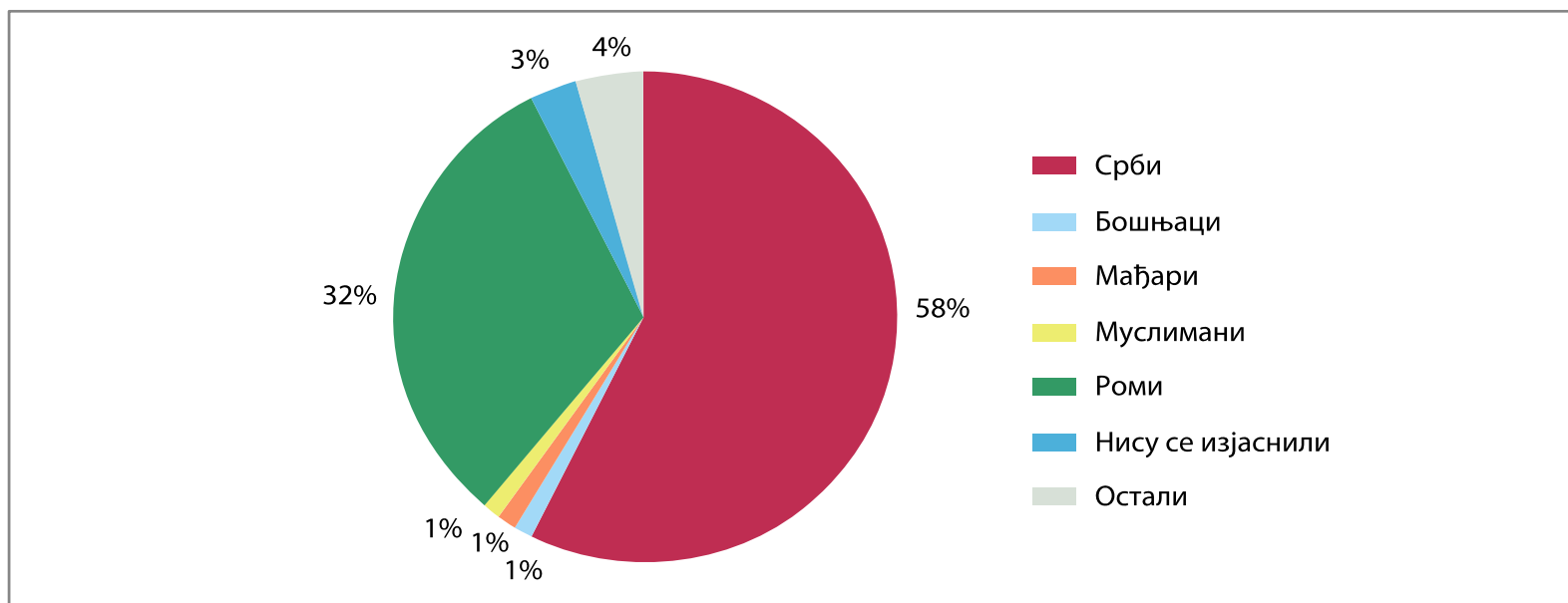

Етничка структура бескућника, Србија (у %), 2011.

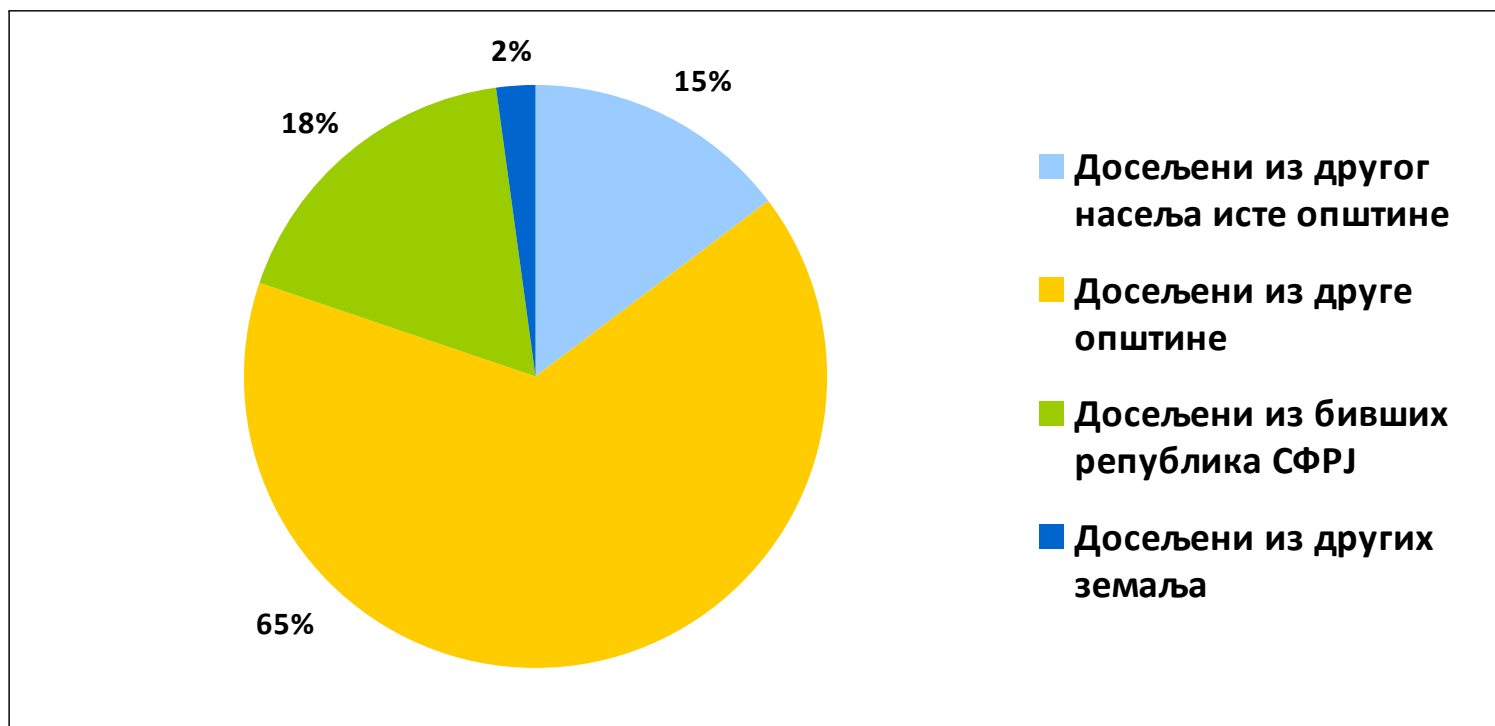

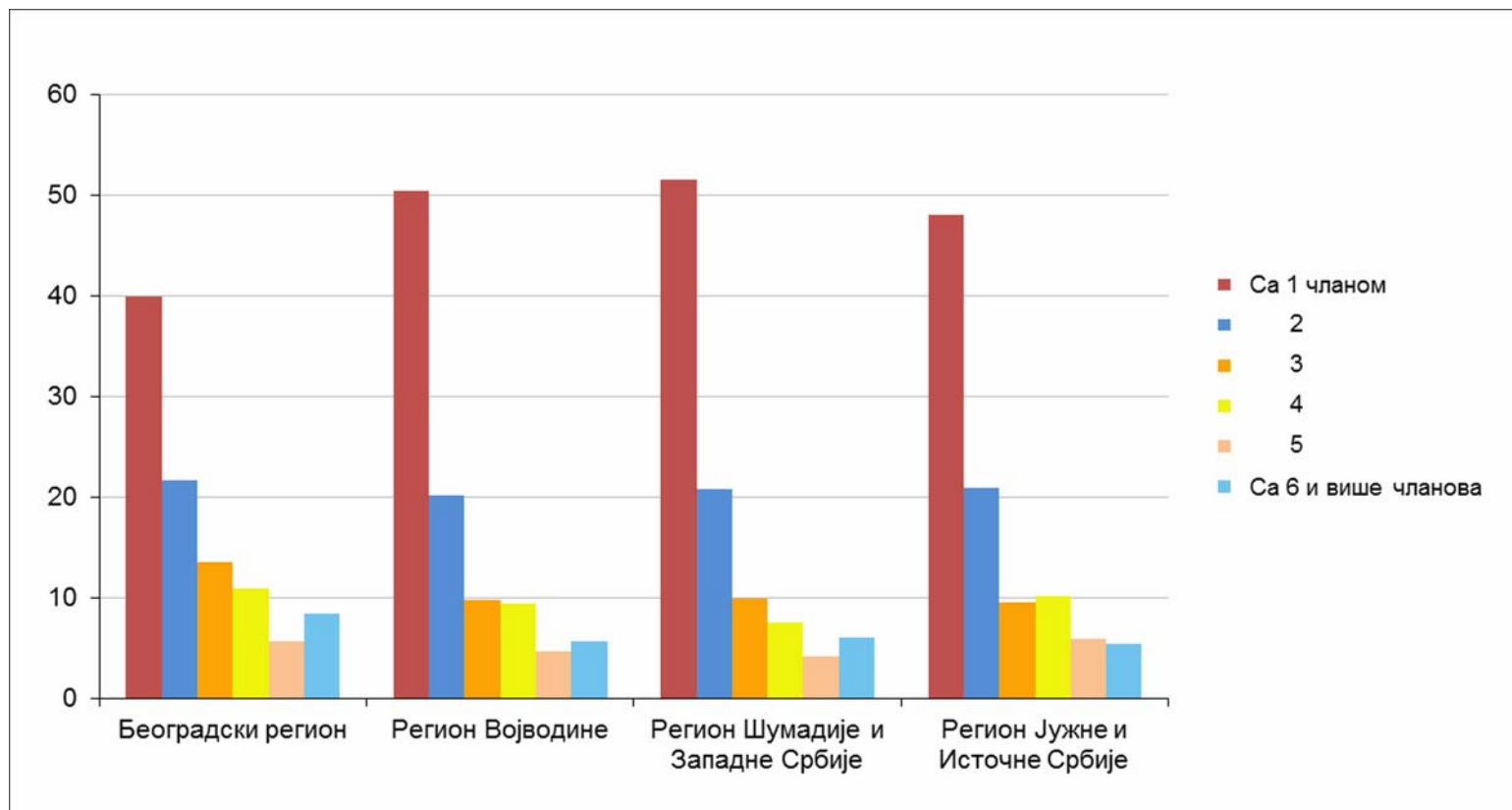

Бескућници према месту из којег су се доселили, Србија, 2011. (у %)

Домаћинства секундарних бескућника према броју чланова, по регионима 2011. (%)

Акција и превенција

- Бескућништво је сложен проблем вишеструке социјалне депривације и искључености.
- Потребан је одговарајући политички и социјални одговор - приступ основним друштвеним сервисима – становању, раду и др.
- Ниво локалних заједница, у партнерству јавног и приватног сектора, уз активирање самих бескућника, тј извлачења из дефанзиве.

- У ЕУ - став да је основна улога локалне самоуправе у операционализацији решења и организацији сервиса намењених бескућницима и лицима под ризиком, док су НВО задужене за непосредно пружање услуга, које треба да се финансирају из локалних буџета, приватних, добровољних фондова и донација (Жарковић, Петровић и Тимотијевић, 2012, Јовичић, 2010, Avramov, 2002, 2013, Razpotnik i Dekleva, 2012).

- Социјално укључивање и социјална кохезија:
  - од (социјалног) становања, преко запослења, адекватног лечења, затим образовања, смањења социјалне дистанце и стигме, грађење поверења, активирање социјалних мрежа, посебно подршка женама, деци, брига о младима са улице итд.
  - Превентиви, односно борби против ширења ове појаве са стално „отвореним вратима“ додаје се посебна пажња, а посебно због све растућег удела жена и деце у овој популацији.

- Бескућништво се третира као социјално патолошка појава, лични проблем, а однос према њему је патронизирајући, тј. пасивизирајући (Југовић и Луковић, 2012, Тимотијевић, 2012).
- Не увиђа се да веза са социјалним, структурним трансформацијама, (не)ефективности државе благостања
- Динамичност феномена - може погодити свакога од нас у различитим биографским временима, те да се оно мора решавати као друштвени, а не само или искључиво као индивидуални проблем.

- *Животна прича бескућника: „...фармацеутски техничар, имао је приватну фирму и стан, али је све изгубио због коцке (аутомати). Након што је продао стан због коцке (када више није имао новца да плаћа рачуне, па су дошли да му исеку струју), једно време је успевао да изнајми стан, а потом је дошао у ситуацију да нема где да живи. Разведен је и има сина, са којим нема контакт (син живи са мајком и, према исказу испитаника, ни сам нема довољно). Овај испитаник има уплаћених 12,5 година радног стажа са 65 година старости, и нема пензију. Покушао је самоубиство, због чега је био на неуропсихијатријском лечењу (три месеца), након тога га је Центар за социјални рад послао у прихватилиште док му се не обезбеди место у дому“.*
(Жарковић, Петровић, Тимотијевић, 2012:30):

- ХВАЛА НА ПАЖЊИ !

matildab@eunet.rs
mbobic@f.bg.ac.rs

